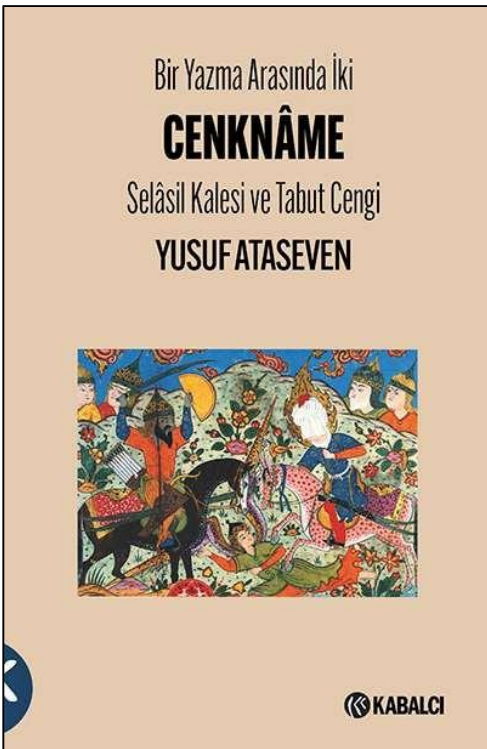

Ataseven, Yusuf (2023). *Bir Yazma Arasında İki Cenknâme/Selâsil Kalesi ve Tabut Cengi*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 168 s.

Sümeyye KISACIKOĞLU
ORCID: 0009-0003-0750-229X

DOI: 10.5281/zenodo.14574711

Bir Yazma Arasında İki Cenknâme/Selâsil Kalesi ve Tabut Cengi, Yusuf Ataseven'in 2023 yılı Mayıs ayında Kabalcı Yayıncılık tarafından yayımlanmış eseridir. 168 sayfadan oluşan eser, iki ana bölümden oluşmaktadır. "Birinci Bölüm"de (s. 17- 57) yazar, söz konusu cenknâmelerin yapı ve içerik açısından incelemelerine, "İkinci Bölüm"de (s. 59-168) ise çeviri yazıya aktarılmış hâllerine yer vermiştir.

İslâmiyet'in kabulünden sonra İslâmiyet'i yaymak uğruna pek çok fetih ve gaza gerçekleştirilmiştir. Bu hadiselerin konu edildiği anlatı türlerinin içinde en çok rağbet görenlerden biri cenknâmeler olmuştur. Cenknâmeler; topluma dinî-ahlaki-tarihî bilgiler vererek insanları bilinçlendirmiş ve onlara ideal bir Müslüman tipi sunmuştur. Türk edebiyatında 13. yüzyıldan itibaren kendine yer bulmuş olan cenknâmeler, kuşaktan kuşağa

aktararak nesilleri tarih bilinci yönünden şuurlandırmıştır. Hz. Peygamber'in damadı ve ilk Müslümanlardan olan Hz. Ali'nin etrafında oluşan cenknâmeler, bu özelliklerinin yanında dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi durumunu da yansıtmaktadır. "Hz. Ali, Türk kültürü içerisinde, diğer İslam önderlerinden farklı ve özel bir yere sahiptir. Onun kahramanlıkları dilden dile anlatılarak kimi zaman tarihî hakikatleri de aşarak menkıbevi bir boyuta ulaşmıştır. Onun içindir ki Hz. Ali ve onun etrafında gelişen cenknâmeler, Türk kültürü içerisinde oldukça geniş bir yer tutar" (Atalan, 2008: 7). Manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık olarak yazılan Hz. Ali cenknâmeleri, çoğunlukla "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle ve mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD.
kisacikoglusumeyye@gmail.com

Ataseven'in kaleme aldığı kitabın "Birinci Bölüm"ündeki (s. 17-57) ilk alt başlık "Nüsha Tavsifi" (s. 17) adını taşımaktadır. Burada, üzerinde çalışılan nüshanın nerede kayıtlı olduğu, müstensihî ve eserin başka hangi isimlerle anıldığı bilgisi verilmiştir. Yazmanın "Hikâyet-i Hasan Hüseyin Cengi Budur" adıyla da kaydedildiğini tespit eden yazar, böyle bir başlıkla karşılaşmanın kendisini şaşırttığını, bu nedenle esere şüpheyle yaklaştığını ifade etmiştir. Bu hususta Ataseven şunları söylemiştir: "Her ne kadar böyle bir başlık konulmuşsa da metnin tamamına bakıldığında bu başlıkla oluşturulan anlatının 'Selâsil Kalesi Cengi' olduğu görüldü ve şüphelerimizin yersiz olmadığı anlaşıldı" (2023: 17). İncelediği nüshada "Selâsil Kalesi Cengi" ve "Muhammed Hanefi-Tabut Cengi" olmak üzere iki cenknâme tespit eden Ataseven, yazmadaki sayfalardan bazılarının kopuk olduğunu ve kopan sayfaların yanlışlıkla cenknâmenin yanlış bir bölümüne iliştilendiğini de fark etmiştir. Selâsil Kalesi Cengi'nin içinde Muhammed Hanefi-Tabut Cengi'nin bazı sayfalarının da olması, yazarı bu tespiti yapmaya sevk etmiştir. "Birinci Bölüm"deki ikinci alt başlık, cenknâmenin "Vezni" (s. 18-19) ile ilgilidir. Bu kitapta yer alan cenknâmeler mesnevi nazım şekli ve "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Yazar burada, geçiş dönemi eseri olduğu için metinlerin vezninde ciddi aksaklıklar tespit ettiğini vurgulamıştır. Bu aksaklıkları "Fazla Hece ya da Kelime Kullanımından Kaynaklı Vezin Problemleri" ve "Eksik Hece ya da Kelime Kullanımından Kaynaklı Vezin Problemleri" olmak üzere iki başlık altında toplayan Ataseven, meselenin anlaşılır kılınması için yeteri kadar örneğe de yer vermiştir.

"Birinci Bölüm"ün "İmla ve Kafiye" (s. 19-22) alt başlığında yazar, eserde dil kuralları, harf kullanımı ve hareke hatalarından meydana gelen yanlışları tespit ederek bu tespitlerini kanıtlamak adına metnin orijinalinden örneklerle yer vermiştir. Söz gelimi "sancak, bayrak" anlamlarına gelen Arapça "alem" kelimesi, yazmada "elem" şeklinde kullanılmıştır. Yine Ataseven'in de ifade ettiği gibi, bu başlıkta en dikkat çeken kısımlardan biri, Türkçe "etmek" kelimesinin eserde "itmek" ve "etmek" olarak iki farklı biçimde kullanılmış olmasıdır.

"Dil ve Anlatım" (s. 22-24) alt başlığında, bulunan yazmanın tamamı incelendiğinde Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerinin tespit edildiği hakkındaki bilgiye yer verilmiştir. Bu bilgiler yine yeterli örneklerle desteklenmiş olup Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinin metinde yer aldığı ispat edilmiştir.

"Birinci Bölüm"ün beşinci alt başlığından itibaren, yazmadaki ilk cenknâme olan "Selâsil Kalesi Cengi"ne dair bilgilere geçilmiştir. "Selâsil Kalesi Cengi Hakkında Yapılan Çalışmalar" (s. 24) alt başlığında yazar, İ. Güven Kaya ve cenknâme konusunda başka çalışmaları da olan İlyas Kayaokay'ın çalışmalarını kısaca tanıtmıştır. Bu başlıkta verilen bilgiler, okuyucuların cenknâmelere dair daha fazla kaynağa ulaşmasına imkân sağlamaktadır.

"Hikâyenin Özeti" (s. 25-29) başlığı ile belirtilen kısımda "Selâsil Kalesi Cengi"nin özetine yer verilmiştir. "Birinci Bölüm"ün "Selâsil Kalesi Cengi Şahıs Kadrosu" (s. 29-34) adlı yedinci alt başlığında, anlatının kahramanları üç grup hâlinde verilmiştir. "Müslüman Şahıslar"; "Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin, Hz. Fâtımâ, Eşter, Sa'd b. Ebî Vakkas, Bilal, Abdü'l-Melik, Absü's-Samed, Fezâil, Ebû Ubeyde, Ammar" isimlerini taşımaktadır. "Müslüman Olmayan Şahıslar"; "Melik Harab, Ansar ve Hançar, İblis, Kavkaz, Şemsi, Kaplan, Nâsir" adlarıyla yer almaktadır. "Dinî Kimliği Belirtilmemiş Şahıslar" başlığı altında ise Hasan ve Hüseyin'i oyuna gelmemeleri konusunda uyaran sarrafa değinilmiştir. Bu bölümde oldukça ayrıntılı bir sınıflandırma yapan Ataseven, şahısların isimlerinin geçtiği beyitlere de yer vermeyi ihmal etmemiştir.

"Zaman ve Mekân" (s. 35-36) alt başlığıyla Hz. Peygamber'in "Selâsil Kalesi Cengi" anlatmasında hayatta olduğu ve olayların Mekke şehrinde başladığı ifade edilmiştir.

"Birinci Bölüm"ün dokuzuncu alt başlığında yazar, "Selâsil Kalesi Cengi"nde saptadığı "Başlıca Motifler"i (s. 36-38) ele almıştır. Cenknâmedeki motifler "Dinî Motifler, Kılık Değiştirme, Olağanüstülük" olarak üç bölümde incelenmiştir.

"Birinci Bölüm"ün onuncu alt başlığından itibaren, yazmadaki diğer cenknâme olan "Muhammed Hanefi-Tabut Cengi" ile ilgili bilgiler başlamaktadır. "Muhammed Hanefi'nin Tabut Cengi ile İlgili Çalışmalar" alt başlığında, genel olarak ilgili cenknâmeyi çalışanlardan bahsedilmiştir. Bu isimlerden İsmet Çetin'in *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri* adlı eseri anılmış; özellikle Tabut Cengi ile ilgili bilgi arayanlara yine aynı ismin çalışması olan *Tursun Fakih/Hayatı-Edebî Şahsiyeti-Mesnevileri* adlı eserde Tabut Cengi'nin nasıl ele alındığı aktarılmıştır. Konuya kaynaklık edecek çalışmalar arasında sayılan ve Jean-Louis Mattei tarafından 2004 yılında yayımlanan *Hz. Ali Cenknâmeleri* adlı eserde, metnin tamamına ulaşılmamakla birlikte, Muhammed Hanefi'nin kimliği ve cenknâme türü hakkında bilgiler yer aldığı söylenmiştir. Mümin Şener'in yüksek lisans çalışması dil, üslup ve şekil açısından incelendikten sonra, tezde metnin tasavvufi yönünün detaylandırıldığı bilgisi bulunmaktadır. Emrah Gülüm'ün "Muhammed Hanefi Cengi" isimli makalesinde, ilgili cenknâmenin motif yapısının incelenip anlatının transkripsiyonlu hâline yer verildiği belirtilmiştir. Başka bir yüksek lisans tezi örneği, Esra Karabıyık'ın *Bir Halk Kitabı Olarak Muhammed Hanefi Hazretleri Cengi* isimli tezidir. Bu tezin, anlatı hakkında detaylı bilgi içerdiği ve geniş bibliyografya ile hazırlandığı Ataseven tarafından ifade edilmiştir. "Edebî Türlerden Cenknâme/Gazavat-nâme Karşılaştırması ve Muhammed Hanefi-Tabut Cengi'nin Yeni Bir Nüshası" adıyla yazılmış makalesiyle Zeynep Koyuncu'nun başka bir nüsha üzerinden anlatıyı desteklediği dile getirilmiştir. Son olarak İnan Gümüş'ün yayımladığı kitaba değinilmiş ve bu kitapta anlatının dil yönünün incelendiği belirtilmiştir. Ardından gelen "Muhammed

Hanefi'nin Tabut Cengi'nin Özeti" (s. 40-44) alt başlığında ise cenknâmedeki olaylar özetlenmiştir. "Muhammed Hanefi'nin Tabut Cengi'nin Şahıs Kadrosu" adlı alt başlıkta anlatının kahramanları, yine Müslüman olup olmamalarına göre tasnif edilmiştir. Cenknâmedeki "Müslüman Şahıslar"; "Muhammed Hanefi, Hz. Ali, Mine Hatun ve Fâtımâ"; "Müslüman Olmayan Şahıslar" ise "Tabut, Pehlivan, Davud, Rüstem ve Tabut'un Elçisi"dir.

Muhammed Hanefi-Tabut Cengi bağlamında yer verilen "Zaman ve Mekân" (s. 46-47) başlığında yazar, bu anlatının Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşanmış olduğunu belirtmiş, olayların başlangıç yerini ise Medine olarak ifade etmiştir.

Yine Muhammed Hanefi-Tabut Cengi bağlamında yer verilen "Başlıca Motifler" (s. 47-50) başlığında ise beş motif öne çıkmaktadır: "Rüya, Kılık Değiştirme, Dinî Motifler, Olağanüstülükler, Kız Verme (Bedel Ödeme)".

Yazar, kitabın "İkinci Bölüm"ünde (s. 59-156) yazmanın çeviri yazıya aktarılmış hâline geçmeden önce metni kurarken gözetilen metotlardan bahsetmiş ve transkripsiyon tablosuna yer vermiştir. Ardından yazmada yer alan iki cenknâmenin çeviri yazılı hâli gelmektedir. Bu kısımdan sonra, okuyucuların faydalanabileceği "Sözlük" (s. 157-160) bulunmaktadır. Kitabın sonunda yazmadaki orijinal metinden alınan 6 adet fotoğrafa da yer verilmiştir.

Yusuf Ataseven'in kitabına konu olan "Selâsil Kalesi Cengi" ve "Muhammed Hanefi-Tabut Cengi", diğer cenknâmelerde olduğu gibi toplumsal yaşama ilişkin izler taşımakta; sosyal eşitsizlikler, savaşlar, isyanlar gibi türün içeriğini oluşturan hadiseleri konu edinmektedir. Söz konusu cenknâmeler, Anadolu'da 13. yüzyıl itibarıyla izlerine rastlanan, hem halkın mücadele ruhunu güçlendiren hem de Hz. Ali üzerinden ideal bir Müslüman profili çizen anlatılar olması hasebiyle toplumumuz tarafından oldukça benimsenmiştir. Ataseven'in bu çalışmasının cenknâme geleneğine merak duyan okurlara yeni ufuklar açacağı ve önemli bir başucu kitabı olacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- Atalan, M. (2008). Türk kültüründe Hz. Ali cenknâmeleri. *e-makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 7-27.
- Ataseven, Y. (2023). *Bir yazma arasında iki cenknâme/Selâsil Kalesi ve Tabut Cengi*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.